

דרך אגדה

ביטאון המרכז להוראת האגדה - מכללת אפרתה

ו

בעריכת

מנחם כ"ץ וישראל רוזנסון

תשס"ג

אפרתה - המכללה האקדמית לחינוך
ירושלים

תוכן העניינים

5	פתח דבר
7	גבריאל חיים כהן
15	מנחם כ"ץ
33	אביה הכהן
41	איתמר גרינוולד
49	חיים מיליקובסקי
61	ישראל רוזנסון
103	עודד ישראלי
125	אורי אהרון
137	דב נוי
143	רחל עופר
	דוד המלך ואלהיו הנביא בעולמו הרוחני של הרב ד"ר ש"ז כהנא
	מה קול שמעת בחורבה זו? – ר' יוסי בחורבה ואלהיו
	סיפור פגישת אלהיו ואלישע
	אלהיו במקורות תלמודיים וחוץ תלמודיים
	הביאה הכפולה של אלהיו – בזמן המשיח ובזמן גוג
	אלהיו ודוד – הטקסט והזכרון א: מקרא ואגדה, תפילה ופיוט ב: הגודל שנקבע בכרמל
	קנאותו של אלהיו במסורת המדרש ובספר הזוהר
	אלהיו ודוד – מנגינות ופרשנות מוסיקלית
	אלהיו הנביא ביצירת איציק מאגנר
	"מלך זה, היאך לא אהב אותו?" – תיאורו של דוד המלך כגיבור וכאמן בשירה העברית

ועדת המערכת

ד"ר יאיר ברקאי, ד"ר צבי גסטוירט, הרב ד"ר אבי וולפיש, ד"ר לאה חובב, פרופ' אפרים חזן, ד"ר גבריאל חיים כהן, ד"ר מנחם כ"ץ, הרב ד"ר עמוס סמואל, ד"ר ציון עוקשי, אסתר קולומבוס, ד"ר ישראל רוזנסון, פרופ' מיכאל רוזנק, פרופ' אביגדור שנאן.

מרכזת המערכת

יעל דמארי

עריכה לשונית והתקנה

ישראל חוני

©

כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית לחינוך "אפרתה"

הוצאת מכללת "אפרתה", רח' בן יפונה 17

ת"ד 10263 ירושלים 91102

טל' 02-6717745 פקס' 02-6738660

E-mail: agada@macam.ac.il

ISSN 1565-0529

עיצוב והפקה: לשון לימודים בע"מ

ת"ד 4282 ירושלים 91042

טל' 02-5372212 פקס' 02-5376038

רשימת המשתתפים בהוברת

ד"ר גבריאל חיים כהן – אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לתנ"ך
ד"ר מנחם כ"ץ – מכללת אפרתה
הרב אביה הכהן – ישיבת הקיבוץ הדתי, עין צורים
פרופ' איתמר גרינוולד – אוניברסיטת תל-אביב, המחלקה למחשבת ישראל
פרופ' חיים מיליקובסקי – אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לתלמוד
ד"ר ישראל רוזנסון – מכללת אפרתה
הרב ד"ר עודד ישראלי – מכללת אפרתה
אורי אהרון – מכללה ירושלים
פרופ' (אמריטוס) דב נוי – אוניברסיטה עברית ירושלים ואוניברסיטה חיפה,
ספרות ופוקלור
רחל עופר – מכללת אפרתה

תמונת השער: "פתח לנו שער" מתוך חזרת הש"ץ לנעילה, יום כיפור; דף מתוך "מחזור ליפסיה", דרום גרמניה, על ידי סופר בשם "מנחם", בשנת 1320 לערך – לייפציג, ספריית האוניברסיטה, כ"י V.1102; לקוח ממחזור ליפסיה: E. Katz (ed.), *Machsor Lipsiae*, I-II: Facsimile and Introduction, Leipzig 1964.
תמונת השער האחורי: דף נוסף ממחזור ליפסיה.
אנו מודים לספריית האוניברסיטה בלייפציג ולרב אליהו כ"ץ, רבה של באר-שבע, על הרשות להשתמש בכתב היד, ולמר אריה בנר על עיצוב השער.

בעקבות הכנס

מגילוי אליהו לבואו של בן דוד

לזכרו של הרב ד"ר ש"ז כהנא

איש הפוקלור והאגדה

פתח דבר

גיליון ו' של "דרך אגדה" עוסק בנושא מוגדר – מאליהו לדוד. צירופן של שתי דמויות מופלאות אלו מעלה מיד בתודעה הרהורי גאולה. אכן, אליהו נתפס מימים ימימה כמבשר הגאולה, ו"בן דוד" מגשימה החשוב בפועל.

המאמרים שלפניכם עוסקים בחלקם בהיבטים שונים של דמותו של אליהו. אך לא הדמות עצמה כדמות עצמאית עומדת לנגד העיניים, וגם אם לא תמיד נאמרו הדברים במפורש יגלה הקורא על נקלה את הדגש המיוחד שהושם על מקומו בגאולה – מאמר מאמר ודגשיו. בחלק אחר של המאמרים נגלה מפגש "ישיר" יותר בין אליהו לדוד לאורך הדורות.

השתדלנו לכלול בגיליון מאמרים מתחומים שונים; רובם עוסקים במישרין בענייני אגדה "טהורים", ומקצתם בתחומי דעת משיקים כספרות, פולקלור ומוסיקה. עיטרנו את הנאמר בתמונות, שירים וקטעי מחשבה העוסקים באליהו ודוד, והוספנו להם הסברים קצרים.

החוכרת באה לעולם בעקבות יום העיון בנושא "אליהו ודוד" שהתקיים במכללת אפרתה אור לר"ח תמוז תשס"ב (9.6.02), והוקדש לזכרו של הרב ד"ר ש"ז כהנא ז"ל. בתו, נחמה, וחתנו ד"ר גבריאל חיים כהן, יזמו את יום העיון וסייעו לנו רבות בכל הקשור לעבודה הכרוכה בחוברת זו. עזרתם וידידותם אפשרו את פרסומה, ואנו מבקשים להודות להם בכל לב.

ומכיוון שהגענו לפרק "תודות", נזכיר גם את הרב יוחנן פריד, מר שלמה גולדברג ופרופ' אפרים חזן שהושיטו יד בשלבים שונים של המלאכה.

מנחם וישראל

אליהו הנביא

את שירו בן שלושת הבתים, "אליהו הנביא",* כיוון יעקב פיכמן ספק לילדים ספק למבוגרים. זמן השיר הוא, בלשונו, "ליל הסדר ליל ברכה..." – ליתר דיוק, כמובן, זמן פתיחת הדלת, שאותה קישר פיכמן לפתיחת דלת מפורסמת קודמת באותו לילה "את ביתו איש לאורח ולרעב אם פותח..." – 'כל דכפין ייתי ויפסח'!

והנה, בבית השלישי הוחר פיכמן את זמן בואו של אליהו בגדר סוד:

סוד הוא - סוד הוא. אין יודע
שעת באו, ואין שומע
קול צעדי, פתוחה הדלת.
רק עין ילד לו שואלת.
רק הנר זע. הנה כא הוא -
תביבנו אליהו.

יעקב פיכמן

האם התכוון פיכמן לסוד אחר הקשור לבואו של אליהו – סוד הגאולה?

* נוסח זה של השיר, שיש בו צד של שיר ילדים, הופיע בספר המועדים, בעריכת י"ט לוינסקי, ב, פסח, תל אביב תשכ"א, עמ' 365. לגירסה שונה מעט ראו כתבי יעקב פיכמן, תל אביב תש"ך, עמ' לו.